

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 339.543

ДЬЯЧЕНКО О. В., ВИШИНСЬКА Т. Л., ЛИТВИН С. М.
Київський національний торговельно-економічний університет

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті систематизовано види правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначено мотиви вчинення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митних правопорушень, докладно розглянуто форми митного контролю, досліджено способи попередження та виявлення порушення митних правил, наведено перелік товарів групи ризику залежно від напрямку переміщення товарів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, контрабанда, митне правопорушення, митне регулювання, митний контроль, порушення митних правил.

DIACHENKO O., VYSHYNSKA T., LITVIN S.
Kyiv National University of Trade and Economics

CUSTOMS CONTROL AS ONE OF WAY OF DETECTION OF OFFENCES IN CUSTOMS REGULATIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Types of offenses in the field of customs regulation of foreign economic activity are systematized. Motives of committing of customs offenses by subjects of foreign economic activity are identified. Forms of customs control are reviewed in detail. Ways to prevent and detect violations of customs rules are investigated. The list of goods at risk depending on the direction of the movement of goods is given.

Keywords: foreign economic activity, smuggling, customs offenses, customs regulation, customs control, violations of customs rules.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність пов'язана з переміщенням через митний кордон країни як юридичними, так і фізичними особами товарів і транспортних засобів. Здійснення митного контролю є однією з основних функцій митних органів будь-якої держави. Процеси євроінтеграції, що відбуваються в Україні, впливають на навантаження на митні органи, так як, з одного боку, передбачається підвищення якості митного регулювання, що сприяє створенню умов для ефективного захисту економічної безпеки країни, а з іншого – максимально сприяти розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Тому питання здійснення митного контролю у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності потребують постійного дослідження.

Аналізостанніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відображено в дослідженнях Є.В. Додіна, О.П. Гребельника, В.П. Пашка, С.С. Терещенка, М.Т. Білухи та ін.

Метою статті є систематизація видів правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та визначення причин їх скоєння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення ринкової системи на сучасному етапі економічного розвитку характеризується наявністю суперечностей накопичення первісного капіталу. Найчастіше порушення відбуваються у сфері митно-тарифних відносин [1]. Тому митному контролю підлягають усі товари, що переміщуються через митний кордон України. У пунктах пропуску через державний кордон України створюються зони митного контролю з метою виявлення правопорушень, за які суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності несуть відповідальність. Такі дії можуть класифікуватись митними органами у двох напрямках: як контрабанда та як порушення митних правил.

Контрабанда (від фр. «contrebande», італ. «contrabbando»; «contro» – проти + «bando» – указ, постанова). Іншими словами – «таємне безмитне перевезення чого-небудь через кордон» [2, с. 9].

За оцінками експертів, орієнтовні обсяги міжнародного товарообігу, пов'язаного з контрабандою, перевищують 20% легального світового товарообігу [3].

Згідно зі ст. 201, 305 Кримінального кодексу України під контрабандою розуміється переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкої ствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів [4]. Незаконне переміщення через митний кордон інших товарів з 18.01.2012 р. не є в Україні карним злочином, а розглядається як адміністративне правопорушення – порушення митних правил, за виключенням випадків наявності ознак, пов'язаних зі

злочинами. Наприклад, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України), або ухилення від сплати податків та зборів (ст. 212 Кримінального кодексу України).

Переміщення товарів транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем означає переміщення або дії, спрямовані на їх переміщення (закінчений або незакінчений злочин – ст. 13–16 Кримінального кодексу України):

- 1) поза місцем розташування митниці;
- 2) у межах розташування митниці, але поза зоною митного контролю;
- 3) поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово);
- 4) з незаконним звільненням від митного контролю.

Обов'язковою ознакою складу злочину є місце його вчинення – митний кордон.

Переміщення товарів транспортних засобів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю – це їх переміщення:

- шляхом фізичного приховування – з використанням тайників та інших засобів, що утруднюють виявлення товарів, з наданням одним товарам вигляду інших;
- шляхом документального приховування – з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів, одержаних незаконним шляхом, які містять неправдиві дані та документів, що є підставою для переміщення інших товарів.

Характерною особливістю контрабанди є те, що злочинці швидко реагують на зміни кон'юнктури ринку, митного режиму та системи оподаткування, постійно вдосконалюють способи незаконного переміщення товарів та відповідних заборонених предметів. Контрабандна діяльність досить часто поєднана з такими злочинами, як відмивання грошей, ухилення від сплати митних платежів та інших податків і зборів, збут та зберігання наркотичних засобів або психотропних речовин, одержання чи давання хабара тощо [5]. Контрабанда є одним з головних дестабілізуючих чинників внутрішнього ринку України, що негативно впливає на розвиток національної економіки, її стратегічних галузей [6].

Порушення митних правил (далі – ПМП) – адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, і за які передбачена адміністративна відповідальність [7].

Адміністративна відповідальність за правопорушення настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності. Необхідно звернути увагу, що, на відміну від кримінального злочину – контрабанди, порушення митних правил не потребує доведення вини у вигляді умислу щодо скоєння правопорушення (ст. 24 Кримінального кодексу України).

Здебільшого скоєння цього виду правопорушень обумовлено незнанням митних правил з боку громадян або службових осіб суб'єктів підприємницької діяльності, які могли, але через власну необачність чи бездіяльність не ознайомились з діючими нормами та правилами або не скористались ними.

Мотивами митних правопорушень переважно є наступні (рис. 1). Причини, через які вчинюються митні правопорушення, досить очевидні – отримання фінансової вигоди та переваг у торгівлі, тиск з боку конкурентів.

Рис. 1. Мотиви вчинення порушення митних правил суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності

Митні правопорушення створюють підґрунтя для нечесної конкуренції на ринку, оскільки неякісні товари можуть продаватися під виглядом якісних або ж якісні – за цінами нижчими, ніж у конкурентів, незаконно ввезенні товари створюють не доброзичливу конкуренцію внутрішньому виробнику, примушуючи його обмежувати або навіть закрити виробництва. Таким чином, митні правопорушення завдають шкоди як суспільству у цілому, так і конкретним громадянам-споживачам незаконно ввезених товарів. Крім того, руйнування внутрішнього виробництва, а отже, скорочення робочих місць та бюджетних соціальних програм, може викликати соціальні протести як у працівників окремої галузі, так й у певних регіонах.

В Україні використовуються чотири способи попередження та виявлення митних правопорушень: митний контроль, який включає документальний контроль (вивчення документів на вантаж) та фізичний контроль (проведення митного огляду переміщуваних товарів транспортних засобів), а також виявлення митних правопорушень за допомогою методу оцінки ризиків, оперативно-розшукової діяльності, та такого

елементу митного контролю, як постаудит (posteriori), який надає можливість митним органам контролювати законність переміщення товарів (рис. 2). У разі виявлення ПМП протягом кількох років після випуску цих товарів у вільний обіг притягти винних у вчиненні митного правопорушення осіб до відповідальності.

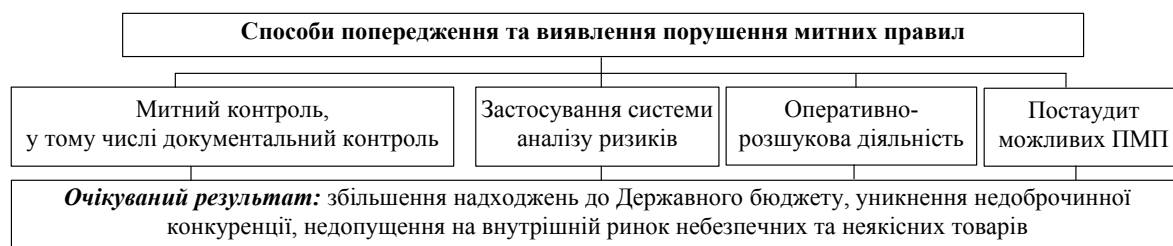

Рис. 2. Способи попередження та виявлення порушення митних правил

У ході митного контролю посадові особи митного органу вивчають наявні документи на вантаж. Виходячи з даних, отриманих у ході документального контролю, вони можуть прийняти рішення й про проведення фізичного контролю, тобто митного огляду переміщуваних товарів. Важливу роль при проведенні документального контролю відіграє вивчення відомостей про переміщувані товари до того, як з'явиться можливість їх фізичного контролю [8]. З цією метою використовується такий документ контролю доставки вантажів, як попередня декларація (далі – ПД).

Попередня декларація надає можливість митним органам визначити доцільність застосування митного огляду товарів ще до того, як вони перетнуть кордон. Після надходження товарів для контролю митні органи мають можливість порівняти дані, наведені у ПД, з даними фактично наданих документів на вантаж. Наявність розбіжностей у даних є індикатором можливого правопорушення.

Вивчення митних декларацій (далі – МД), контракту та товаротранспортних документів здійснюється з метою визначення відповідності даних про експортера, імпортера, перевізника, товари (їх кількість, вартість, класифікація за УКТ ЗЕД), відповідність умов переміщення товару заходам тарифного та нетарифного регулювання. До товаротранспортних документів відносяться книжки МДП, СМР, залізничні накладні, авіанакладні, коносаменти тощо, а до товаросупровідних інвойси (фактури, рахунки-фактури), пакувальні листи, специфікації. При цьому слід мати на увазі, що найчастіше підроблюються інвойси та завантажувальні листи. Вивчаючи документи, посадові особи митного органу звертають увагу на предмет ввезення та вивезення; маршрут перевезення (використання непрямого або нелогічного маршруту); вартість перевезення (можливість перевезення дешевих товарів дорогим транспортом); пакування (невідповідність пакування заявленим товарам); маса (відповідність маси, кількості та характеру товару); походження товару (відповідність товару тим, що традиційно виробляються у зазначеній країні походження); відправник, отримувач, перевізник (чи є суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності на обліку в митних органах та чи вчиняв він митні правопорушення раніше); вартість (відповідність вартості товару, що переміщується через кордон, звичайній вартості); описання товарів (чи чітким є описання, чи дозволяє воно однозначно ідентифікувати товари).

За допомогою фізичного контролю можна перевірити характеристику товарів, що переміщуються через митний кордон, їх якість, кількість, а також встановити чи відповідають вони фактично тим, що вказані у документах, поданих для митного оформлення. У ході митного огляду можуть бути перевірені такі характеристики товарів: відповідність вартості (її завищення або заниження); відповідність якісних та кількісних характеристик (найменування, якість, кількість, маса); правильність класифікації за УКТ ЗЕД; відповідність застосування заходів нетарифного регулювання.

Визначаючи, які саме товари будуть оглядатись, можна користуватися різними критеріями відбору – від випадкового чи вибіркового до повного огляду наперед визначених товарів як результат оцінки ризиків.

При прийнятті рішення про випадковий чи вибіркового огляд митник може керуватися своїм власним досвідом чи інтуїцією, а при огляді наперед визначених товарів – на підставі спеціально обраних критеріїв оцінки ризиків, до яких найчастіше відносяться такі:

- переміщення товарів з групи підвищеного ризику, зокрема товарів, що обкладаються високими ставками мита та податків;
- часте вчинення перевізником, експортером чи імпортером характерних митних правопорушень одного типу;
- країна експорту або походження товарів, що переміщуються;
- маршрут переміщення;
- переміщення товарів, до яких застосовуються жорсткі заходи нетарифного регулювання.

Для оцінки ризиків використовуються різноманітні форми та методи орієнтовного визначення

можливості того, що товари, які підлягають митному оформленню, будуть переміщуватись, переміщуються, були переміщені або декларуються з порушенням митного законодавства.

Оцінювання ризиків є надзвичайно важливим елементом роботи митних органів, оскільки, зважаючи на кількість товарів, що переміщуються через кордони, неможливо детально вивчити абсолютно всі документи, які надаються для митного оформлення, або ж оглянути всі вантажі. Оцінка ризиків дозволяє зосередитись на конкретних відправленнях та ретельно проконтролювати саме їх.

За результатами збирання інформації (наприклад, з товаросупровідних та товаротранспортних документів) проводиться її оцінка, залежно від якої приймається відповідне рішення та здійснюється контроль у тій чи іншій формі. При цьому в ході контролю отримується додаткова інформація. У разі, якщо оцінка початково зібраної інформації надала можливість виявити митне правопорушення, при появі аналогічних ситуацій слід приймати відповідні рішення щодо проведення митного контролю. Якщо ж виявиться, що ситуації повторюються з частою періодичністю, а контроль виявляє митні правопорушення, то це свідчить про виявлення схеми незаконного переміщення товарів, способу вчинення митного правопорушення.

Першим етапом для селекції критеріїв ризику є визначення конкретного товару, який, на думку митних органів, з високим ступенем ймовірності може стати безпосереднім предметом митного правопорушення. З огляду на це, можливі об'єкти правопорушень поділяють на три основні групи, а саме: товари, цінності; наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори; зброя та боєприпаси, сильнодіючі, отруйні, радіоактивні, вибухові речовини, історичні та культурні цінності.

Другим етапом підготовки до здійснення аналізу є визначення напрямку переміщення цих товарів через митний кордон: ввезення, вивезення, транзит.

Залежно від того, яка саме група підлягає аналізу, критерієм ризику є [9]:

1. Для виявлення товарів, що переміщуються незаконно, та які ввозяться в рамках торговельного обігу:

- рівень податкового навантаження на імпорт конкретного товару в Україну;
- кількість та жорсткість заходів нетарифного регулювання, які застосовуються при ввезенні цього товару;
- потреба внутрішнього ринку України в цьому товарі;
- наявність вітчизняних виробників аналогічного товару та ціни на їхню продукцію порівняно з цінами товару, що імпортується (чим менше такого товару виробляється в Україні, тим вище потреба в ньому на внутрішньому ринку, а отже, і вище ризик його незаконного ввезення);
- заявлений митний режим та особливості переміщення;
- наявність у межах групи (позиції) УКТ ЗЕД субпозицій з великою різницею у ставках ввізного мита;
- вид транспорту;
- доцільність використання саме цього виду транспорту;
- заявлена країна походження;
- «прозорість» зовнішньоекономічної операції, яку можна частково оцінити через дані товаросупровідних документів та інформацію про суб'єктів операції (відправники, одержувачі, особи, відповідальні за фінансове врегулювання, експедитори, перевізники, агентські та брокерські організації, митні ліцензійні склади тощо);
- статистичні дані про результати правоохоронної діяльності митних органів за попередні періоди стосовно обраних товарів з урахуванням транспорту та «прозорості» операції.

2. Для виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у зовнішньоекономічних вантажах, які ввозяться на митну територію України у режимі імпорту або транзиту:

- країна-експортер товару (віднесення країни-експортера до переліку країн ризику, тобто країн, які знаходяться в нарконебезпечних регіонах);
- вид наркотику, характерного для експорту з цієї країни;
- потреба (платоспроможний попит) внутрішнього ринку України у наркотиках такого виду;
- вид транспорту;
- країни транзиту та ймовірність докладення наркотиків у вантаж або транспортний засіб у одній з країн транзиту;
- національність перевізника (екіпажу або команди транспортного засобу);
- країна реєстрації транспортного засобу;
- дані про водіїв (екіпаж, команду);
- вид товару;
- економічна доцільність зовнішньоекономічної операції, в ході якої переміщується цей товар;
- економічна доцільність транспортування товару саме таким видом транспорту і саме таким маршрутом (особливо це стосується переміщення вантажів маршрутами, які віднесені до загальновідомих наркошляхів, – Балканського та Шовкового шляхів);
- статистичні дані про результати правоохоронної діяльності митних органів за попередні періоди

стосовно обраних видів наркотиків з урахуванням країни експорту, виду транспорту та «прозорості» операції.

3. Для виявлення зброї та боєприпасів, сильнодіючих, отруйних, радіоактивних, вибухових речовин, історичних та культурних цінностей у зовнішньоекономічних вантажах, які ввозяться на митну територію України у режимі імпорту або транзиту, застосовуються критерії, подібні до тих, які застосовуються для пошуку наркотиків. При цьому деякі критерії мають бути трансформовані залежно від обраного товару. Для виявлення зброї, боєприпасів та вибухівки, що переміщуються незаконно, країна експорту має аналізуватись, насамперед, з точки зору наявності локальних воєнних конфліктів у самій країні експорту або у суміжних з нею країнах. Подібним чином мають трансформуватись й інші критерії ризику залежно від товару, щодо якого здійснюється пошук. Наведений перелік не можна розглядати як завершений та досконалий, оскільки він містить тільки основні критерії ризику. Загальна кількість таких критеріїв може сягати декількох десятків, і буде змінюватись залежно від конкретного предмета пошуку.

Що стосується переліку товарів групи ризику, то у кожному з регіонів України такий перелік буде відрізнятися. Як правило, це безпосередньо пов'язано зі специфікою (напрямом) діяльності основних найбільш потужних підприємств регіону, змінами економічної ситуації та законодавчої бази суміжних держав [9].

При цьому слід зазначити, що існує перелік товарів групи ризику, які притаманні усім регіонам. У табл. 1 наведено перелік таких товарів, залежно від напрямку переміщення.

Таблиця 1

Перелік товарів групи ризику залежно від напрямку переміщення товарів

Для імпорту і транзиту		Для експорту
Алкогільні напої та тютюнові вироби.	Оргтехніка.	Алкогільні напої та тютюнові вироби.
Кава натуральна та розчинна.	Будівельні матеріали, сантехніка.	Сировинні матеріали.
Автотранспортні засоби (група 8703 за УКТ ЗЕД).	Сировина для хімічної промисловості.	Сільгосппродукція.
Електропобутові товари.	Канцелярські товари.	Лісоматеріали.
Аудіо- та відеоапаратура.	Продукти харчування.	Метали та брухт металів.

Переваги застосування оцінки ризиків є достатньо очевидними [9]:

- концентрація зусиль на конкретних цілях, уникнення розпорошення зусиль інспекторського складу;
- інформація може накопичуватись протягом тривалого часу, при цьому чим більше інформації зібрано, тим більшою є ймовірність виявлення митного правопорушення.

Найбільшу суспільну небезпеку несуть митні правопорушення, що орієнтовані на уникнення контролю або ухилення від сплати належних податків. Це порушення зобов'язання про зворотне вивезення та зворотне ввезення, порушення зобов'язання про транзит, переміщення товарів з приховуванням від митного контролю, переміщення товарів поза митним контролем, недекларування товарів та транспортних засобів.

Ці види митних правопорушень, зазвичай, вчинюються коли має місце дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку товарів, коли податкове навантаження на той чи інший товар досить велике, або ж коли наявна суттєва різниця в обкладенні податками одних й тих самих товарів у сусідніх країнах. Прикладом збігу усіх трьох названих обставин може бути ситуація, коли кілька років тому на ринку України існував певний дисбаланс попиту та пропозиції дешевих сигарет без фільтру – попит був вищий за пропозицію. Зважаючи, що імпорт сигарет обкладається суттєвими податками, практично миттєво було організовано незаконне ввезення дешевих сигарет без фільтра з Росії, де ставка акцизного податку була нижча, ніж в Україні, – як поза митним контролем, так і з приховуванням від митного контролю.

Переміщення товарів з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем має на меті ухилення від сплати податків або ж ухилення від застосування заходів нетарифного регулювання, що використовуються при переміщенні товарів.

Причинами, з яких ці правопорушення вчинюються, є ухилення:

- від сплати податків при переміщенні товарів через митний кордон;
- від сплати внутрішніх податків за рахунок реалізації не облікованих товарів;
- від застосування заходів нетарифного регулювання або бюрократичної тяганини, пов'язаної з їх застосуванням;
- отримання вигоди у торгівлі за рахунок переваг перед конкурентами через реалізацію товарів, за які не сплачено податки, і тим самим збільшення свого прибутку.

Товари, що переміщуються з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем, можуть бути поділені на кілька категорій: товари, що обкладаються високими ставками податків при переміщенні через кордон (наприклад, тютюнові та алкогільні вироби, побутова електроніка тощо); товари щодо переміщення яких існують заборони чи обмеження, встановлені законодавством України (валюта, культурні цінності, зброя, наркотики, сільськогосподарська продукція); товари щодо переміщення яких

існують міжнародні заборони чи обмеження (у зв'язку із застосуванням санкцій ООН до тієї чи іншої країни, а також переміщення товарів, що контролюється міжнародними організаціями, наприклад, радіоактивні матеріали, токсичні відходи, товари подвійного призначення).

Для виявлення митних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем, передусім необхідно визначитись з критеріями ризику, характерними для даних правопорушень.

З огляду на викладене вище, загальними критеріями ризику для виявлення зазначених митних правопорушень є:

- високі ставки податків, що мають бути сплачені при переміщенні товарів;
- різниця в оподаткуванні однакових товарів у сусідніх країнах;
- наявність заборон та обмежень на переміщення певних товарів;
- високий попит на певні товари (висока ліквідність) та наявність відповідної пропозиції переважно на неконтрольованому ринку.

Для митного правопорушення – переміщення товарів поза митним контролем – характерним є ігнорування факту існування митних органів. У зв'язку з цим традиційний митний контроль (документальний контроль та огляд) з метою виявлення правопорушення практично унеможливується.

Виявлення фактів переміщення товарів поза митним контролем можливо:

- при проведенні спеціальних заходів поза пунктами пропуску;
- при проведенні огляду транспортних засобів, що вийшли з пункту пропуску;
- за наявності оперативної інформації від інших правоохоронних органів;
- за інформацією громадян;
- при проведенні перевірки окремих видів діяльності підприємств.

При організації виявлення такого митного правопорушення, як переміщення товарів з приховуванням від митного контролю можливо застосування значно ширшого кола критеріїв ризику залежно від способу вчинення правопорушення: фізичного приховування або документального приховування.

Підставою для переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митного органу на пропуск цих товарів. Це МД, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товаросупровідні документи, дозвіл відповідних державних органів.

Підробленими слід вважати як фальшиві документи, так і справжні, до яких внесені неправдиві відомості чи окремі зміни, що перекручують зміст інформації щодо фактів, які ними посвідчуються, а також документи з підробленими відбитками печаток, штампів, підписами тощо [10].

До незаконно одержаних належать документи, які особа отримала за відсутності законних підстав або з порушенням встановленого порядку.

Документами, що містять неправдиві дані, є такі, в яких відомості щодо суті угоди, найменування, асортименту, маси, кількості чи вартості товарів, щодо їх відправника чи одержувача, щодо держави, з якої вони вивезені чи в яку переміщуються, не відповідають дійсності.

Найчастіше мають місце випадки документального приховування з використанням підроблених документів. При вивченні документів варто мати на увазі деякі індикатори їх можливої підробки:

- використання ксерокопій документів;
- наявність у документах орфографічних помилок;
- помилки у назвах фірм (наприклад, в Америці у назві товариства з обмеженою відповідальністю використовується абревіатура Inc. (Incorporated) чи LLC (Limited Liability Company), у Великій Британії – Ltd. (Limited) чи PLC (Public Limited Company), у Франції – S.A., у Німеччині – GmbH чи A.G., у Нідерландах – B.V. чи N.V., в Італії – S.p.A., у Швейцарії – N.V. чи A.G.);
- різний зовнішній вигляд документів, які повинні мати однаковий вигляд (наприклад, наявність двох або більше інвойсів одного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, що мають різний зовнішній вигляд, виконані різними шрифтами, на різному папері);
- невідповідність дат у різних документах (наприклад, інвойс виставлено раніше, ніж підписано контракт);
- наявність можливо фальсифікованих печаток;

Митні органи України вже набули достатнього досвіду виявлення фактів переміщення товарів з приховуванням від митного контролю. Зважаючи на це, зловмисники винахідливо намагаються відволікти увагу митників від виявлення факту приховування. Для цього вони навіть спеціально вдаються до вчинення інших митних правопорушень, які тягнуть накладення незначних штрафів.

Якщо правопорушники мають на меті ввезення на митну територію України товарів, заборонених законодавством до ввезення, і це правопорушення не було виявлено прикордонною митницею, для досягнення поставленої мети доцільно на етапі переміщення товарів під митним контролем від прикордонної митниці до внутрішньої митниці (при імпорті) або ж прикордонної митниці (при транзиті) вилучити такі предмети правопорушення, попередньо порушивши митне забезпечення (пломби). Таким

чином, після прибуття до митниці призначення правопорушник несе адміністративну відповідальність за втрату митного забезпечення у вигляді штрафу, та не несе відповідальності за ввезення на митну територію України товарів з приховуванням від митного контролю, оскільки це порушення залишається невиявленим.

Недекларування – це не подання за встановленою формою точних відомостей про товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, або декларування їх не своїм найменуванням.

Тут необхідною дією є факт декларування товарів у передбачений Митним кодексом України спосіб.

Недекларування має місце, якщо стосовно товарів, які декларуються, заявлено неточні відомості: щодо назви, вартості, кількості, обсягу, якості тощо. Зазначені неточні відомості заявляються з метою отримання певних вигод при їх митному оформленні, а саме: знизити рівень митного оподаткування або уникнути його взагалі при переміщенні товарів через митний кордон; уникнути застосування до переміщуваних товарів заходів нетарифного регулювання; ухилитися від сплати внутрішніх податків при реалізації імпортованих товарів на внутрішньому ринку за рахунок реалізації необлікованих товарів; безпідставно отримати суми ПДВ при експорті товарів.

Слід зауважити, що недекларування має чи не найбільшу кількість індикаторів ризиків, що можуть вказувати на вчинення цього митного правопорушення, що дозволяє практично у кожному випадку його виявити. Індикаторами ризику для недекларування є такі фактори:

- занадто загальне описання товару в інвойсі;
- занадто загальне описання товару у декларації, яке не дозволяє однозначно віднести товари, що декларуються, до тієї чи іншої товарної субпозиції УКТ ЗЕД;
- неповний комплект документів на товари;
- невідповідності між різними документами, що стосуються однієї й тієї ж самої партії товарів;
- заміна інвойсу після перетинання кордону;
- переміщення великої партії товарів невеликими частинами;
- вид транспорту та доцільність використання саме цього виду транспорту, відповідність вартості транспортування заявленим обсягам товарів;
- декларування товарів, що обкладаються високими податками та відносяться до групи ризику;
- великий разовий обсяг імпорту дорогих високоякісних товарів;
- наявність у межах декларованої групи (позиції) товарів УКТ ЗЕД субпозицій з великою різницею у ставках ввізного мита;
- завищення (при експорті) або заниження (при імпорті) вартості товарів, що декларуються;
- здійснення зовнішньоекономічної операції взаємопов'язаними суб'єктами (наприклад, головним підприємством та дочірнім або підприємствами, створеними одними й тими самими особами);
- зміна митниці оформлення;
- відсутність маркування, заміна у ході зовнішньоекономічної операції маркування або пакування товарів, використання неналежного пакування;
- відповідність кількості та маси товарів;
- використання нехарактерних одиниць виміру (літрів замість кілограмів, тюків замість рулонів);
- наявність заходів нетарифного регулювання щодо товарів, схожих або аналогічних переміщуваним та декларованим;
- інформація про експортера або імпортера, що свідчить про неодноразове вчинення ним недекларування раніше;
- тиск на митницю з боку власника або декларанта з метою прискорення митного оформлення.

Зазначений перелік індикаторів ризику жодною мірою не претендує на вичерпність, проте перелічує ті індикатори ризику, які підтверджуються найчастіше.

Проте, залежно від характеристики товарів, що переміщуються через митний кордон, простий огляд інколи не дає бажаних результатів, оскільки для того, аби побачити різницю між товарами, що декларуються, та товарами, що переміщуються фактично, необхідно мати певні технічні засоби, володіти технологією та навичками їх застосування, мати спеціальні знання.

Якщо значна кількість індикаторів ризику вказує на високу ймовірність вчинення митного правопорушення у вигляді недекларування, простим оглядом не обмежуються. До огляду залучаються фахівці відділів технічних засобів митного контролю та використовуються належні технічні засоби.

Прикладів класичних випадків недекларувань можна навести велику кількість. Зупинимось на найбільш характерних, а також звернемо увагу на належне використання при прийнятті рішення про митний огляд наявних індикаторів ризиків.

1. Згідно з даними товаросупровідних документів та інформації, заявленій у МД, на митну територію України у режимі імпорту ввозяться комплектуючі до комп'ютерів: мережеві плати та блоки живлення. У ході митного огляду, проведеного із залученням фахівців відділу технічних засобів митного контролю, встановлено, що насправді у транспортному засобі знаходяться материнські плати, процесори, відеоплати, мікросхеми оперативної пам'яті. Приводом для огляду послужило занадто загальне описання товарів у інвойсі (запчастини до комп'ютерів).

2. Виходячи з наданих до митного оформлення документів та МД, митному оформленню підлягали імпортовані ламіновані плити ДСП. Проте пакування плит в оформлюваній поставці не відповідало звичайному – розмір плит не відповідав стандартному (був менше стандартного розміру нерозрізаних плит), плити різного розміру були окремо упаковані. Декларант намагався умовити митників оформити вантаж якомога скоріше, оскільки плити необхідні на виробництві для виконання термінового замовлення. У ході митного огляду було встановлено, що насправді у транспортному засобі знаходяться готові вироби з ДСП – меблі у розібраному вигляді.

3. До митного контролю та оформлення були надані документи, які свідчили, що переміщенню підлягає брухт чорних металів. Зважаючи, що до вивезення брукху металів, залежно від їх типу, може застосовуватись цілий ряд заходів нетарифного регулювання (заборони, сертифікація, експортний контроль), митницею було прийнято рішення про проведення огляду. Проте в ході огляду однозначно встановити, що до вивезення заявлено саме брухт чорних металів, не вдалося. Були відібрані зразки товару, які направлено для вивчення до митної лабораторії. У результаті аналізу в митній лабораторії встановлено, що під виглядом брукху чорних металів переміщується брухт кольорових металів та легованої сталі.

Правопорушення при тимчасовому ввезенні (вивезенні) вчинюються шляхом не вивезення товарів та транспортних засобів за кордон, ввезених на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення чи неповернення їх на митну територію України, вивезених за кордон під зобов'язання про зворотне ввезення, у строки, встановлені цим зобов'язанням.

Відповідальність за таке митне правопорушення настає, коли тимчасово ввезені/вивезені товари або вивозяться/ввозяться з порушенням терміну зворотного вивезення/ввезення або ж не вивозяться/ввозяться взагалі. У першому випадку зазначене митне правопорушення становить значно меншу суспільну небезпеку, тому розглянемо другий випадок, коли товари не вивозяться/ввозяться взагалі, тобто порушення зобов'язання про зворотне ввезення/вивезення – це умисні дії, спрямовані на незаконне одержання переваг, передбачених законодавством України для товарів, що поміщуються до митних режимів тимчасового ввезення (тимчасового вивезення): звільнення від сплати податків; незастосування до ввезення або вивезення товарів заходів нетарифного регулювання.

Вчинення такого правопорушення може супроводжуватись документальним приховуванням.

Етапи вчинення цього митного правопорушення:

- підготовчий етап (до ввезення товарів на територію України або ж до вивезення їх з України), на якому може відбуватись підміна оригінальних товаросупровідних документів;
 - етап ввезення товарів в Україну (вивезення з України), на якому можливо використання документального приховування або подання митному органу декларації, що містить неточні відомості щодо товарів, або декларації, у якій вони задекларовані не за своїм найменуванням;
 - етап тимчасового перебування товарів у країні тимчасового ввезення – можлива реалізація, втрата, знищення (в ході використання) тимчасово ввезених товарів;
 - етап ввезення (вивезення) – можлива підміна ввезених (вивезених) товарів іншими.
- Індикатори ризику вчинення правопорушень при тимчасовому ввезенні (вивезенні) товарів:
- спроба помістити у режим тимчасового ввезення (вивезення) витратні матеріали (картриджі до оргтехніки, електроди для електрозварювання);
 - занадто загальний опис товарів у товаросупровідних документах;
 - декларування у режимі тимчасового ввезення товарів, що обкладаються при імпорті високими ставками мита;
 - декларування у режимі тимчасового вивезення товарів, на експорт яких накладена заборона або застосовуються жорсткі заходи нетарифного регулювання;
 - переміщення товарів суб'єктом, що неодноразово вчиняв митні правопорушення;
 - відсутність у такого товару певних (притаманних лише йому) ідентифікаційних ознак (серійний номер, авторський підпис (автограф) тощо);
 - відсутність тимчасово ввезених товарів у належному місці.

Суть правопорушень при транзиті полягає у зловмисному використанні пільг та переваг, що надаються суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності при транзиті. Метою вчинення правопорушень є ухилення від сплати митних платежів або уникнення від застосування заходів нетарифного регулювання (заборон або обмежень на транзит). Правопорушення при транзиті полягають у не вивезенні транзитних товарів за межі митної території України, вивезення інших товарів, а не тих, що були ввезені за асортиментом або якістю, з використанням підроблених документів, документів одержаних незаконним шляхом, документів, що містять неправдиві дані, або документів, що є підставою для переміщення інших предметів, або недекларування товарів.

Етапами вчинення цього митного правопорушення є:

- підготовчий етап (до ввезення товарів на територію України), на якому може відбутись підміна оригінальних товаросупровідних документів;
- етап ввезення товарів в Україну, на якому можливо використання документального приховування або подання митному органу декларації, що містить неточні відомості про товари, або декларації, у якій

товар задекларовано не за своїм найменуванням;

- етап переміщення товарів територією України – можлива підміна ввезених товарів іншими або залишення транзитних товарів на території України;
- етап вивезення товарів з України – можливе порушення термінів транзиту або часткове чи повне не вивезення транзитного товару за кордон.

Індикатори ризику вчинення правопорушень при транзиті:

- пошкоджені пристрої для накладення митних забезпечень на транспортні засоби;
- занадто загальний опис товарів у товаросупровідних документах;
- переміщення товарів, що обкладаються високими ставками податків;
- переміщення товарів суб'єктом, що неодноразово вчиняв митні правопорушення при транзиті;
- залежно від транспортного засобу – переміщення товарів, що швидко псуються, транспортним засобом, що не забезпечує збереження товару під час транзиту (овочі переміщуються залізничним транспортом; побутова техніка – на відкритих причепах);
- невідповідність заявленої кількості товару його масі;
- вибір неоптимального або нехарактерного маршруту перевезення;
- використання при транзитному переміщенні товарів митних ліцензійних складів.

Після вжиття митними органами України комплексу відповідних заходів, проблему недоставляння до митниці призначення товарів, що перевозяться у режимі імпорту, практично вдалося подолати. Так, на сьогоднішній день, для митного режиму імпорту товари, недоставлені у митниці призначення становлять частки відсотка від загальної кількості товарів, що ввозяться. Такий показник, насамперед, є результатом введення в дію сучасної системи контролю за доставкою вантажів, яка побудована на базі САІС.

Такий вид правопорушення, як «перерваний транзит» у тому класичному вигляді, у якому він існував до кінця дев'яностих років, зараз практично не зустрічається. Йому на зміну прийшла схема вчинення цього правопорушення з використанням митних ліцензійних складів.

Використання митних ліцензійних складів дає змогу триваліший час здійснювати транзит, в умовах складу здійснити підміну одних товарів іншими, кваліфіковано підробити необхідні документи. Наведемо декілька прикладів вчинення правопорушень при транзиті товарів з використанням митних ліцензійних складів.

На сьогоднішній день, ухилення від сплати податків на імпорт товарів у такий спосіб є одним з найбільш небезпечних для економіки держави. Ситуація, яка склалася, спричинена такими основними факторами:

1. Проблеми із доведенням фактів не вивезення вантажів. Здебільшого правопорушники вступають у злочинну змову з посадовими особами прикордонної митниці, через пункти пропуску якої має бути здійснене вивезення. Співробітники митниці, які вступили у змову, вносять до товаросупровідних документів та облікових даних митниці інформацію про вивезення вантажу за межі митної території України без його фактичного вивезення. Після цього всі претензії митних органів до перевізника вантажу нівелюються такими «офіційними» обліковими даними прикордонної митниці.

2. Відповідальність перевізників за не вивезення транзитних вантажів за межі митної території України, передбачена чинним законодавством України, не є адекватною втратам Держбюджету, які є наслідком таких дій правопорушників.

3. Відсутність дієвої системи контролю за переміщенням вантажів під митним контролем у деяких суміжних державах (Польща, Російська Федерація, Молдова). Нерідко товари на митну територію суміжних держав пропускаються із незаконним звільненням від митного контролю, без відображення в облікових документах митних органів суміжної сторони. Внаслідок цього при здійсненні взаємних звірок митні органи України не можуть одержати підтвердження факту ввезення вантажів на територію суміжної держави, а отже, з'являються підстави для виникнення сумнівів щодо дотримання вимог законодавства співробітниками митних органів.

4. Відсутність прав на діяльність поза межами зон митного контролю, насамперед, права зупинення транспортних засобів на внутрішніх автодорогах для перевірки митних документів.

Висновки. Комплексним завданням діяльності митних органів повинно бути постійне удосконалення системи управління ризиками, що має об'єднувати нормативно-правові, методологічні, інформаційно-технічні, технологічні, організаційні та кадрові аспекти. З огляду на це, основними напрямками реалізації системи управління ризиками є посилення експертної та аналітичної роботи з виявлення ризиків, а також розроблення методик виявлення ризиків.

Не менш важливим у вдосконаленні митного контролю є впровадження інформаційних технологій. Система електронного декларування, як будь-яка нова технологія поки недосконала. Розробка та впровадження нових програмних продуктів дозволять удосконалити систему електронного декларування, максимально використовувати її можливості.

Боротьба з митними правопорушеннями економічного характеру, основною метою яких є ввезення в країну товарів з ухиленням від сплати митних платежів, може бути ефективною та результативною тільки у разі, якщо вона ведеться заходами також економічного характеру. Основним заходом економічного

характеру у боротьбі з такими митними правопорушеннями є оптимізація податкового законодавства як щодо оподаткування імпорту товарів, так і створення належних податкових умов для розвитку вітчизняного виробника.

Література

1. Дьяченко О.В. Митно-тарифне регулювання в системі детермінант зовнішньоторговельного сектора України / О. В. Дьяченко, С. М. Литвин // Економічний простір. – 2014. – № 83. – С. 5–15.
2. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід : [монографія] / А.А. Музика, А.В. Савченко, О.В. Процюк [та ін.]. – К. : ПАЛІВОДА А.В., 2011. – 276 с.
3. Мельник Т.М. Протидія тінізації у зовнішньоекономічному секторі України / Т. М. Мельник, Т. Л. Вишинська // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 5. – С. 95–107.
4. Кримінальний кодекс України : станом на 14.02.2001 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Сіленко В.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Сіленко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.
6. Про Програму боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008–2009 роки : указ Президента України від 4 березня 2008 року № 195/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/195/2008>
7. Митний кодекс України : станом на 14.02.2001 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
8. Дьяченко О.В. Гармонізація та спрощення національної практики здійснення митних процедур в контексті європейської інтеграції / О.В. Дьяченко // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наукових праць / ПДТУ. – Маріуполь, 2015. – Вип. 30. – С. 276–283.
9. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник/ за наук. ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 560 с.
10. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05>

Надійшла 03.03.2016; рецензент: д. е. н. Федун І. Л.